

UNECE SÄÄSTVAT ARENGUT TOETAVA HARIDUSE STRATEEGIA

Visioon

Meie tulevikunägemuses on piirkond, mis hõlmab ühiseid väärtusi, nagu solidaarsus ning inimeste, riikide ja põlvkondade vaheline vastastikune lugupidamine ja võrdsus. See on piirkond, mida iseloomustab säästev areng, mis hõlmab majanduslikku efektiivsust, õiglust, sotsiaalset sidusust, keskkonnakaitset ja loodusvarade säästvat majandamist, et rahuldada inimkonna praegusi vajadusi, ohustamata seejuures tulevaste põlvkondade samaväärseid võimalusi oma vajadusi rahuldada.¹

Haridus, olles üks põhilisi inimõigusi,² on eeltingimus säästva arengu saavutamisel ning oluline vahend heas valitsemises, informeeritud otsuste tegemisel ja demokraatia edendamisel. Järelikult võib säästvat arengut toetav haridus aidata muuta meie visiooni reaalsuseks. Säästvat arengut toetav haridus kujundab ning tugevdab indiviidide, rühmade, kogukondade, organisatsioonide ja riikide võimekust teha otsuseid ning valikuid säästva arengu hüvanguks. See võib kaasa tuua muutusi inimeste arusaamades ja niimoodi võimaldada neil muuta meie maailma turvalisemaks, tervislikumaks ning edukamaks koos elukvaliteedi paranemisega. Säästvat arengut toetav haridus edendab kriitilist mõtlemist ja suuremat teadlikkust ning võimaluste avardumist selliselt, et kujundatakse uued visioonid ja kontseptsioonid ning õppemeetodid ja -vahendid.

SISSEJUHATUS

1. Mandaat strateegia väljatöötamiseks pärineb ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni (UNECE) keskkonnaministrite viiendalt tippkohtumiselt „Keskkond Euroopa heaks” („*Environment for Europe*”) (Kiiev, mai 2003). Strateegia tugineb nii regionaalsetele kui ka globaalsetele algatustele ning on kooskõlas Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni „Säästvat arengut toetava hariduse dekaadi ellurakendamise kava” raamistikuga (*Framework for a draft implementation scheme for the United Nations Decade of Education for Sustainable Development*), mille on välja töötanud Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon (UNESCO) ning mida tuleks kasutada dekaadi regionaalse ellurakendamise ja ülemaailmse säästva arengu maailmakonverentsi (*World Summit on Sustainable Development*) otsuste elluviimise alusena.

2. Strateegia töötati välja protsessis, kus osales UNECE liikmesriikide valitsusi, haridusinstituutide, valitsusväliseid organisatsioone (NGO) ja teisi huvirühmi ning ka rahvusvahelisi organisatsioone.

¹ Vt ka Maailma Keskkonna- ja Arengukomisjon, „Meie ühine tulevik”, 1987.

² Vt ka Euroopa keskkonnaministrite viiendal tippkohtumisel „Keskkond Euroopa heaks“ vastu võetud avaldust „Säästvat arengut toetav haridus” (Kiiev, 2003).

3. Strateegia peaks hõlbustama UNECE liikmesriikide piirkonnas säästvat arengut toetava hariduse (ESD) tutvustamist ja edendamist ning järelkult aitama meie ühist visiooni ellu viia.

4. UNECE piirkond hõlmab rikkaliku kultuurilise mitmekesisuse, erinevate sotsiaal-majanduslike ja poliitiliste tingimustega riike. Jätkusuutliku arengu perspektiivid sõltuvad suurel määral eluviiside, tootmis- ja tarbimisharjumuste laiaulatuslikest muutustest ning samal ajal ka nende riikide vajaduste arvestamisest, kus vaesuse leevendamine on siiani peamisi probleeme.

5. Strateegia ellurakendamiseks on UNECE piirkonnas olemas eeltingimused ja vajadused. Enamik piirkonna riikide haridussüsteeme tugineb professionaalsete pedagoogide tööhõivele, kõigile kättesaadavale põhiharidusele ja võrdsetele võimalusele hariduse saamisel, saavutatud on kõrge kirjaoskuse tase, arendatud teaduslikku potentsiaali ja võimaldatud kõigile osaleda kodanikuühiskonnas. Ometigi on ESD efektiivseks ellurakendamiseks veel palju raskusi. Haridussüsteeme peab täiustama, tugevdades kodanikuühiskonna kaasatust ning võimaldades piisavat institutsioonilist ja materiaalist tuge, suutmaks hõlmata ESD interdistsiplinaarset olemust.

I. EESMÄRGID

6. Strateegia üldeesmärk on julgustada UNECE liikmesriike arendama ESD-d ja kaasama teda formaalharidussüsteemidesse, kõikidesse asjakohastesse õppeainetesse, mitteformaalsesse ja vabahariduslikku õppesse. ESD kujundab inimestes säästva arengu alaseid teadmisi ja oskusi, muutes neid pädevamaks ja enesekindlamaks ning suurendades nende võimalusi tegutseda kooskõlas loodusega tervema ja tulemuslikuma elu hüvanguks³ ning huvituma sotsiaalsetest väärtustest, soolisest võrdsusest ja kultuurilisest mitmekesisusest.

7. Strateegia **eesmärgid**, mis aitavad saavutada üldeesmärki, on järgmised:

- 1) tagada ESD-d toetav poliitiline, reguleeriv ja tegevuslik raamistik;
- 2) edendada säästvat arengut formaalses, mitteformaalses ja vabahariduslikus õppes;
- 3) kujundada pedagoogide pädevust säästva arengu temaatika lõimiseks õppesse;
- 4) tagada ESD-alaste õppevahendite ja -materjalide kättesaadavus;
- 5) edendada ESD-alast teadus- ja arendustegevust;
- 6) tugevdada UNECE piirkonnas kõikide tasandite ESD-alast koostööd.

II. ULATUS

8. Strateegia võtavad vastu huvitatud UNECE liikmesriigid. Riike, mis UNECE-sse ei kuulu, kutsutakse samuti seda strateegiat järgima.

9. Strateegia on keskendatud valitsustele, innustades ja nõustades neid, kuidas kujundada poliitikat ning tegevusi, mis kaasavad jätkusuutliku arengu haridusse ja õppimisse koos

---

³ Rio keskkonna ja arengu deklaratsioonis väidetakse, et inimene on säästva arengu kese ning tal on õigus elada tervislikult ja tulemuslikult kooskõlas loodusega (vt ka „Ülemaailmse säästva arengu maailmakonverentsi rakenduskava”, ÜRO, 2002).

koolitajate ja teiste huvirühmadega. Et ESD peab arvestama kohalikke, piirkondlikke, rahvuslikke ja regionaalseid erisusi, võib sõltuvalt riigist ja hariduse valdkonnast panna säästva arengu erinevatele aspektidele teisenevaid rõhke. UNECE riikide jaoks on strateegia paindlik raamistik. Strateegia elluviimine on ajendatud riikide konkreetsetest vajadustest ja tingimustest lähtuvatest eelistustest ning algatustest.

10. Strateegia soodustab ametkondade⁴ ja huvirühmade koostööd ning partnerlust, soodustades investeringuid ESD-s materiaalsesse ja inimressurssidesse.

11. Strateegia hõlmab programmi „Haridus kõigile: Meie ühised kohustused“ („*Education for All: Meeting our Collective Commitments*”) põhitingimusi.⁵

12. Strateegia toetab infovahetuse, hariduse, avalikkuse osaluse ja teadlikkuse suurendamise alaste mitmepoolsete keskkonna ja teiste asjakohaste kokkulepete ellurakendamist. Ta peab toetama ka Rio keskkonna ja arengu deklaratsiooni (*Rio Declaration on Environment and Development*) kümne printsiibi, Århusi konventsiooni (*Aarhus Convention*),⁶ ÜRO millenniumi deklaratsiooni eesmärkide (*United Nations Millennium Development Goals*)⁷ ja hariduse kvaliteedi (*Quality Education*)⁸ ellurakendamist, soodustades otsuste langetamise selgust, kaasatavust ja vastutusvõimelisust ning ka otsuste tegemiste delegeerimist inimestele.

III. PÕHIMÕTTED

13. Arvestada tuleb säästva arengu väljakujunenud tähendust. Seetõttu tuleb jätkusuutliku ühiskonna arengut näha kui pidevat õppeprotsessi, tutvumist teemade ja dilemmadega, mille raames asjakohased vastused ja lahendused teisenevad koos meie kogemuste kasvuga. ESD õppe-eesmärgid peaksid hõlmama teadmiste, oskuste, arusaamiste, hoiakute ja väärtushinnangute kujundamist.

14. ESD on jätkuvalt arenev laiahaardeline ja mitmekülgne kontseptsioon, mis hõlmab omavahel seostatud keskkonna, majanduse ja sotsiaalseid aspekte. Ta laiendab keskkonnahariduse (EE) kontseptsiooni, mis on lähiminevikus olnud üha enam suunatud inimarengu mitmetahulistele küsimustele. ESD hõlmab ka arengu erinevaid komponente ja hariduse vormide teisi sihte. Seetõttu tuleb säästvat arengut toetava hariduse integreeritud käsitusviisist lähtudes edasi arendada keskkonnaharidust ning täiustada seda teiste haridusvaldkondadega.

15. Lisaks mitmetele teistele teemadele on säästva arengu põhiteemad just vaesuse vähendamine, kodakondsus, rahu, eetika, vastutusvõimelisus kohalikul ja globaalsel tasandil, demokraatia ja valitsemine, õiglus, turvalisus, inimõigused, tervishoid, sugudevaheline võrdsus, kultuuriline mitmekesisus, maa- ja linnapiirkondade areng, majandus, tootmis- ja tarbimisharjumused, kollektiivne vastutus, keskkonnakaitse, loodusressursside kasutamine

---

⁴ Riigiorganitevaheline.

⁵ Dakari tegevuskava, UNESCO, 2000.

⁶ UNECE keskkonnainfo kättesaadavuse ja üldsuse keskkonnaasjades otsustamise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsioon, Århus (Taani), 1998.

⁷ ÜRO millenniumi deklaratsioon, Peaassamblee 8. istungjärk, 2000.

⁸ Haridusministrite ühiskommunikee, UNESCO 32. peakonverents, 2003.

ning bioloogiline ja maastikuline mitmekesisus.⁹ Selliste mitmekülgsede teemade käsitlemine ESD-s eeldab holistilist vaatepunkti.¹⁰

16. ESD ellurakendamise vältel tuleb pöörata tähelepanu järgmistele valdkondadele: põhihariduse täiustamine, hariduse ümberorienteerimine säästva arengu suunas, avalikkuse teadlikkuse suurendamine ja koolituste avardamine.¹¹

17. ESD raames tuleb edendada lugupidavat suhtumist erinevatesse kultuuridesse ja nende mõistmist ning väärtustada nende panust. Vääriliselt tuleb hinnata kohalike inimeste rolli ning näha neid partneritena haridusprogrammide väljatöötamisel. Traditsioonilisi teadmisi tuleb väärtustada kui ESD lahutamatu osa.

18. Nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil tuleb kõigi tasemete õppijaid ergutada kasutama süsteemset, kriitilist ja loovat mõtlemist ning reflekteerimist; need on säästva arengu ellurakendamise eeltingimused.¹²

19. ESD on elukestev protsess, mis saab alguse varajasest lapsepõlvest, jätkub kõrg- ja täiskasvanuhariduse omandamiseni ning avardub formaalharidusest kaugemale. Et alates varajasest lapsepõlvest kujundatakse eluviise, hoiakuid ja väärtushinnanguid, on hariduse sisu eriti oluline laste puhul. Kuna me õpime ka siis, kui täidame oma elus erinevaid rolle, tuleb ESD-d näha kui elupõhist protsessi. See põhimõte peaks läbima kõiki tasandeid, k.a kutsehariduse, õpetajakoolituse ning professionaalide ja otsustajate pidevõppe õpiprogramme.

20. Kõrgharidus peaks ESD-d märkimisväärselt toetama, kujundades asjaomaseid teadmisi ja oskusi.

21. ESD peaks arvestama nii kohalikku, riiklikku, regionaalset kui ka globaalset mitmekesisust, otsides globaalsete ja kohalike huvide vahelist tasakaalu.

22. ESD võiks toetada ka maa- ja linnapiirkondade arengut, parandades hariduse kättesaadavust ning kvaliteeti. See peaks eriliselt kasu tooma maapiirkondades elavatele inimestele.

23. Säästva arengu keskmes ja seetõttu olulisim ESD elujõulisuse seisukohalt on orienteeritus eetilisele, mis sisaldab ühe põlvkonna ja põlvkondade vahelisi võrdsuse, solidaarsuse ning vastastikuse sõltuvuse probleeme, nagu ka inimese ja looduse, rikaste ja vaeste suhteid. Vastutustunne on eetikaga lahutamatu seotud ning omandab ESD-s praktilise tähenduse.

24. Formaalse ESD-ga tuleb seostada ka väljaspool klassiruumi omandatav sotsiaalne ning tööalane kogemus. ESD-ga seotud pedagoogidel¹³ on oluline osa selle protsessi edendamisel, soodustades õpilaste, üliõpilaste, ametivõimude ja kodanikuühiskonna omavahelist dialoogi.¹⁴ Sellisel viisil näitab ESD haridusele ette tee, kuidas ületada eraldatus ühiskonnas.

---

⁹ Vt ka „Säästvat arengut toetava hariduse dekaadi ellurakendamise plaani”, UNESCO, 2003.

¹⁰ Vaata ka avaldust „Säästvat arengut toetav haridus”.

¹¹ Vt ka Agenda 21.

¹² Vt ka avaldust „Säästvat arengut toetav haridus”.

¹³ Pedagoogid on õpetajad, õppejõud, koolitajad ja kõik teised haridusega seotud professionaalid ning ka vabatahtlikud haridustegelased.

¹⁴ Vt ka avaldust „Säästvat arengut toetav haridus”.

25. ESD hõlmab üksteisest lugupidava suhtluskultuuri parandamist ja otsuste tegemise algatusi, millega minnakse ainult info edastamisele keskenduvatelt õppemeetoditelt üle osalust toetavatele meetoditele.¹⁵ Sellega seoses tuleb tunnustada ESD panust dialoogile ja integreeritud käsitlusele tuginevasse poliitikasse ning otsustuste tegemisse. ESD rolli tuleb arvestada ka osalusdemokraatia¹⁶ arendamises ja täiustamises, eriti tema oma konfliktide lahendamisel ühiskonnas ning õigluse saavutamisel koos kohaliku Agenda 21 kaasamisega.

26. ESD eeldab huvirühmade koostööd ja partnerlust. Põhilised osalised on valitsused ja kohalikud omavalitsused, haridus-, teadus-, tervishoiu- ja erasektor, tööstus, transport ja põllumajandus, kaubandus- ja ametühingud, meedia, valitsusvälised organisatsioonid, erinevad kogukonnad, kohalikud inimesed ning rahvusvahelised organisatsioonid.

27. ESD peab toetama säästva arengu alaste mitmepoolsete keskkonna ja asjakohaste rahvusvaheliste kokkulepete algatusi.

IV. MÕJUD HARIDUSELE

28. ESD eeldab keskendumiselt teadmiste edastamisele ümberorienteerumist probleemidega tegelemisele ning võimalike lahenduste leidmisele. Seetõttu peab hariduses säilima nii traditsiooniline rõhuasetus eraldiseisvatele ainetele kui ka samal ajal kasutama igapäevaelu olukordi hinnates multi- ja interdistsiplinaarseid käsitlusviise. Kõik see avaldab mõju õppeprogrammide ülesehitusele ja õppemeetodite valikule ning eeldab, et pedagoogid ei oleks üksnes teadmiste edastajad ega õppijad vastuvõtjad. Selle asemel peavad mõlemad tegema koostööd.

29. Varajasest lapsepõlvest peale etendavad formaalõppeasutused tähtsat osa pädevuste kujundamisel, arendades teadmisi, mõjutades hoiakuid ja käitumist. Oluline on saavutada, et kõik õpilased ja üliõpilased omandaksid säästva arengu alased asjakohased teadmised ning oleksid teadlikud säästva arenguga vastuolus olevate otsustuste tagajärgedest. Haridusasutus tervikuna, k.a õpilased, üliõpilased, õpetajad, juhtkond ja ülejäänud personal, ning lapsevanemad peavad järgima säästva arengu põhimõtteid.

30. Tähtis on toetada ESD-alaseid mitteformaalseid ja vabahariduslikke tegevusi, kuna need on oluliseks täienduseks formaalharidusele, samal ajal on need vajalikud ka täiskasvanuhariduses. Mitteformaalsel ESD-l on eriline roll, sest ta on õppijakesksem ja tegevuslikum ning toetab elukestvat õpet. Vabaharidusõpe töökohtadel suurendab nii tööandjate kui ka töövõtjate professionaalsust. Seetõttu tuleb soodustada ja ergutada erinevate ESD valdkondadega seotud vastutajate koostööd.

31. ESD edukuseks on äärmiselt olulised pedagoogide asjakohane põhikoolitus ja ümberõpe ning kogemuste vahetamise võimalused. Just pedagoogide kutsetööga seotud kõrge säästva arengu alane teadlikkuse ja teadmiste tase võimaldab neil efektiivsemalt töötada ja oma kogemusi rakendada. Koolitused peavad seetõttu olema seostatud otseselt ka asjakohaste säästva arengu alaste teadusuuringute tulemustega.

---

¹⁵ Thessaloníki deklaratsioon, Thessaloníki (Kreeka), 1997. Mõned riigid kasutavad osaleva õppimise asemel terminit *sotsiaalne õppimine*.

¹⁶ Agenda 21.

32. On paranenud nii ESD-alase õpetamise ja õppimise sisu ning kvaliteet kui ka õppe-metoodiliste materjalide kättesaadavus. Ometigi ei ole sellised materjalid kättesaadavad kõigis riikides. See on kogu formaalse, mitteformaalse ja vabaharidusliku õppe probleem. Seetõttu tuleb nende materjalide väljatöötamiseks ja levitamiseks teha märkimisväärsed pingutusi. Tuleb tagada formaal- ja mitteformaalhariduse metoodiliste materjalide seostatus, nende vastavus säästva arengu temaatikale ning kättesaadavus kohalikul tasandil.

33. Et olla efektiivne, on ESD-s vaja:

- 1) keskenduda kahele suunale:
  - a) lõimida ESD teemad kõikide asjakohaste ainete, programmide ja kursustega;
  - b) tegutseda konkreetsete programmide ning kursuste kaudu;
- 2) osutada erilist tähelepanu tähendusliku õppimise kogemusele, mis aitab edendada jätkusuutlikku käitumist nii haridusasutustes, töökohtades, perekonnas kui ka ühiskonnas;
- 3) tugevdada hariduskogukonna ning teiste huvirühmade koostööd ja partnerlust. Erasektori ja tööstuse kaasamine haridusprotsessidesse aitab kaasa tehnoloogia tormilisele arengule ning tööolude paranemisele. Ühiskonnaeluga seotud õpetegevused võimaldavad õppijatel omandada uusi praktilisi kogemusi;
- 4) pöörata tähelepanu globaalsetele, regionaalsetele, riiklikele ja lokaalsetele keskkonnaprobleemidele, selgitades neid elutsükli analüüsi teel, ning keskenduda peale looduskeskkonna probleemide ka sotsiaal-majanduslikele aspektidele, mis mõjutavad nii loodust kui ka antropogeense surve all olevat keskkonda;
- 5) kasutada õppijate huvidest lähtuvaid aktiivõppemeetodeid ning protsessile ja lahendusele orienteeritud õppemeetodeid. Traditsiooniliste õppemeetodite kõrval tuleks rakendada arutelusid, mõistelist ja taju kaardistamist, filosoofilist uuringut, väärtuste selgendamist, simulatsioone, stsenaariumide väljatöötamist, modelleerimist, rollimänge, mängu, info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat (ICT), uurimuste tegemist, juhtumiuuringuid, ekskursioone ja väljas õppimist, õppurite elluviidavaid projekte, positiivsete näidete analüüsi, õppimist töökohalt omandatud kogemuse kaudu ning probleemide lahendamist;
- 6) toetada varustatust asjakohaste õppematerjalidega, nagu metodoloogilised, pedagoogilised ja didaktilised trükised, õpikud, näitvahendid, brošüürid, juhtumiuuringud ja positiivsete kogemuste näited, elektroonsed, audio- ja videoressursid.

34. Valitsused peavad toetama mitteformaalset ning vabahariduslikku õpet, sest informeeritud ja teadlikud kodanikud ning tarbijad etendavad oma valikute ja tegevuste kaudu olulist rolli jätkusuutlike meetmete tagamisel, sealhulgas kohalikul Agenda 21 tasandil.

35 Arvestades ajafaktorit ja lähtudes nii kohalikest kui ka globaalsest kontekstist, peab mitteformaalse ja vabaharidusliku õppe, k.a avalikkuse teadlikkuse suurendamise programmide eesmärgiks saama täiuslikuma arusaamise kujundamine sotsiaalsete, majandus- ja keskkonnateemade omavahelisest seostusest. Kogukonnad, perekonnad, meedia ja valitsusvälised organisatsioonid (NGO) mängivad olulist rolli avalikkuse säästva arengu alase teadlikkuse parandamisel.

36. NGO-d on tähtsad vabaharidus- ja mitteformaalõppes kujundatavate teadmiste allikad, mõjutades kodanikuühiskonna võimalusi ja otsustamisõiguste laienemist ning tagades teaduslike teadmiste ja faktide üldistamise ning lihtsustamise ja kõigile arusaadavas keeles esitamise. Tuleb tunnustada, soosida ja toetada NGO-de rolli valitsuse ja avalikkuse vaheliste

suhete vahendajatena. NGO-de, valitsuse ja erasektori koostöö suurendab oluliselt ESD väärtust.

37. Meedia avaldab tohutut mõju tarbijate, eriti laste ja noorte inimeste valikutele ning eluviisidele. Väljakutseks osutub mobiliseerida meedia teadmised-oskused ja edastada nende kanalites säästva arenguga seotud usaldusväärset infot ning võtmeteemasid.

38. Kõikide tööjõuvaldkondade esindajad võivad anda jätkusuutlikkuse oma panuse kohalikul, regionaalsel ja globaalsel tasandil. Säästvat arengut toetava hariduse tähtsaimaks küsimuseks peetakse professionaalide ja otsustajate koolituse tarbeks spetsiaalsete säästva arengu alaste teadmiste ja oskuste kujundamiseks õppeprogrammide väljatöötamist.¹⁷

39. Seega on kutseharidusel ja pidevõppel väga tähtis roll ning seetõttu tuleb koolitada otsustajaid ja kõiki spetsialiste ning eelkõige neid, kes vastutavad planeerimise ja juhtimise eest. Eesmärk peab olema suurendada säästva arengu alaseid teadmisi ja teadlikkust selles. Pidevõpet tuleb arendada kahes olulises suunas:

- 1) täiustada teadmisi ja oskusi;
- 2) kujundada uusi pädevusi töötamiseks eri töökohtadel ning erinevates olukordades.

Pidevõpet on üks valdkondi, mille edukus sõltub haridussektori, huvirühmade ja kogu ühiskonna koostööst laiemalt.

40. Koolitusprogrammid peavad sisaldama säästva arengu tähtsaimaid teemasid, kuid samal ajal peavad need arvestama ka erinevate spetsialistide vajadusi ja vastavate teemade olulisust nende kutsetöös. Erilist tähelepanu tuleb pöörata õppeainetele, mis on seotud konkreetse spetsialisti tööalase vastutusega ning tema tegevusega kaasnevate sotsiaal-majanduslike ja looduslike keskkonnamõjudega.

41. Et ESD kujuneks jätkusuutlikuma ühiskonna ülesehituse tegevuskavaks, peab haridus ise muutuma. Tuleb soodustada teadusuuringuid, mis mõjutavad positiivselt ESD-d. Oluliselt on vaja parandada teadus- ja arendustegevusega seotud huvirühmade koostööd ja partnerlust, et piiritleda uuritavad teemad, luua uusi teadmisi, rakendada ning tutvustada neid elanikkonnale. Teadus- ja arendustegevuse järeltulemuste tutvustada kohaliku, regionaalse ja globaalse tasandi otsustajatele ning tagada tulemuste rakendamine haridussüsteemi eri tasemetel ja praktilistes tegevustes.

V. ELLUVIIMISE RAAMISTIK

1. Rahvuslik/riiklik ellurakendamine

42. Iga riik vastutab strateegia ellurakendamise eest. Säästva arengu põhimõtete juurutamiseks hariduses tervikuna on vaja kõikide juhtimistasandite tugevat poliitilist toetust. Selleks soovitatakse, et kõik maad tõlgiksid strateegia oma rahvuslikku keelde (rahvuslikesse keeltesse), levitaksid seda olulistest valitsusasutustes ja nimetaksid koordineerija.

44. Riigid peavad määrama oma kehtivad kohustused teabevahetuse, hariduse ja avalikkuse osaluse ning teadlikkuse suurendamisega seotud rahvusvahelistes keskkonna- ja teistes kokkulepetes, et neid ESD-ga kooskõlastatult ellu rakendada.

¹⁷ Vt ka „Säästvat arengut toetava hariduse dekaadi ellurakendamise plaani”.

45. Haridussektor koosneb rohketest otsustajatest, kelle tegevust reglementeerivad eri riikides erinevad normatiiv-haldussüsteemid. Peale selle on see süsteem orienteeritud erineva vanuse ning positsiooniga inimestele. Ülesandeks saab vajaliku haridussektori poliitiliste ja organisatsiooniliste põhialuste reformi suunamine ning rakendamine põhimõttel, mis tugineb usaldusele, kõikide huvirühmade kaasamisele, subsidaarsuse printsiibile ja enesehindamise ergutamisele. Tähtis on, et need, kes vastutavad formaalse, mitteformaalse ja vabaharidusliku õppe eest, teeksid strateegiat rakendades koostööd teiste asjaomaste riigivõimuorganitega.

46. Kõikide vastavate riigiorganite koostööd, jagatud vastutust ja juhtimist tuleb tunnistada hea valitsemise olulise mehhanismina ning seda tuleb tugevdada. Eriti peavad tegema koostööd haridus- ja keskkonnaministeeriumid, võttes endale juhtrolli jätkusuutliku arengu käivitamisel ning vastavate põhimõtete edasisel integreerimisel kõikidesse formaalharidustasandite strateegiatesse, programmidesse ja õppekavadesse. Nad peavad hindama ka strateegia ellurakendamist. Samuti on vaja tihedat ja efektiivset koostööd teiste riigiorganite ja huvirühmadega, eriti majandusametkondadega.

47. Strateegia ellurakendamiseks riiklikul tasandil on vaja koordineerida eri ametkondade koostööd ning vahetada infot.¹⁸ Üks võimalus on luua nn rahvuslik ESD platvorm säästva arengu komisjoni või teiste asjakohaste institutsioonide egiidi all, ühendades niimoodi eri valdkondades töötavad spetsialistid.

48. Rahvuslik¹⁹ (riiklik) ellurakendamise kava peab saama tegevuse põhialuseks. Riigid peavad määrama ametkonna, kes vastutab nende rahvusliku ellurakendamise kava väljatöötamise eest.

49. Rahvuslik ellurakendamise kava tuleb välja töötada üldsuse osalemisel. Sellisel viisil kaasatakse kõik asjasse puutuvad huvirühmad. Arvesse tuleb võtta tegelikku olukorda riigis. Tuleb tunnistada, et riigid võivad endi vajadustest, poliitikast ja programmidest lähtudes soovida esitada oma eelistused ja ellurakendamise ajakava. Selle peatüki sätteid võib kasutada üldiste soovitusena kava elluviimisel. Rahvuslikes ellurakendamiskavades tuleb ette näha eesmärgid, tegevusvaldkonnad, meetmed, esialgne ajakava, ellurakendamise meetodid ning hindamisvahendid.

2. Tegevusvaldkonnad

ESD edendamist toetava poliitilise, regulatiivse ja tegevusliku raamistiku tagamine

50. Poliitika, seadused, tegevusraamistik ja õppekava peaksid sisaldama ning toetama ESD-d. Selle saavutamise põhitegevused on kõikide haridustasemete ESD-alaste raamkavade vastuvõtmine; ametkondade ja huvirühmade koostöö laienemise soodustamine ja vajaduse korral konsultatiivorganite loomine; säästva arengu põhimõtete lõimimine kõikidesse kõrgharidustasemete (eriti õpetajate tasemekoolituse) programmidesse ja spetsiaalsetesse kursustesse; hariduse materiaal-tehnilise baasi ja jätkusuutliku arengu orientatsiooniga juhtimise parandamine ning ainetevaheliste ja multidistsiplinaarsete käsitlusviiside ning

---

¹⁸ Mõni riik rakendab nn teadmusjuhtimist.

¹⁹ Föderaalsete juhtimisstruktuuriga maades kohaldatakse kõik viitamised rahvuslikele plaanidele, kus see on vajalik, riiklikele ja regionaalsetele plaanidele.

erialauuringutega loodus-, majandus-, riigi- ja sotsiaalteaduste vaheliste seoste tugevdamine. Ainetevaheliste ning erialauuringute osatähtsus peab olema omavahel tasakaalus.

Jätkusuutliku arengu edendamine formaalse, mitteformaalse ja vabaharidusliku õppe kaudu

51. Edendada tuleb avalikkuse säästva arengu alase teadlikkuse kujundamist nii formaalharidusasutuste kui ka kogukonna, perekonna, meedia ja NGO-de kaudu.

52. Säästva arengu alaseid erialateadmisi ja -oskusi tuleb täiustada pidevalt ning seda protsessi tuleb näha avalikus halduses, erasektoris, tööstuses, transpordis ja põllumajandusega hõivatud inimeste elukestva õppe osana. Et anda säästva arengu kontseptsioonile palju konkreetsem sisu, saab püsivaks vajaduseks omandada uusi teadmisi ja rakendada erialaoskusi, sest paljude valdkondade erialateadmised muutuvad pidevalt.

53. Selle eesmärgi saavutamise põhitegevused on säästva arenguga seotud pidevõppevõimaluste pakkumine spetsialistidele, sealhulgas nendele, kes tegelevad planeerimise, juhtimise ja ajakirjandusega; kogukonnapõhiste säästva arengu teadlikkuse suurendamisega seotud tegevuste stimuleerimine ja toetamine; NGO-de koostöö arendamine ning nende hariduslike tegevuste toetamine; formaalharidusasutuste ja NGO-de koostöö ning vabaharidustegevuste edendamine; meedia toetamine üldsuse informeerimisel ja säästva arengu alastes arutlustes.

Haridussektori töötajate pädevuse kujundamine eesmärgiga kaasata neid ESD-sse

54. Asjakohase juhendamise ja toetuse olemasoluks on vaja täiendada kõikide haridustasemete pedagoogide, juhtide ja otsustajate ESD-alaseid teadmisi. Niisiis on kõikidel formaal- ja mitteformaalhariduse tasemetel vaja suurendada kompetentsust.

55. Selle eesmärgi saavutamise põhitegevused on kompetentsuse suurendamine haridussüsteemis, sealhulgas administratsiooni säästva arengu alase teadlikkuse täiustamine; erialakompetentsuse hindamiskriteeriumide väljatöötamine ESD-s; säästva arengu alaste juhtimissüsteemide juurutamine ja arendamine formaalharidusasutustes ning vabaharidustegevustes; säästva arengu temaatika kaasamine kõikide haridustasemete koolitajate tasemekoolitus- ja ümberõppeprogrammidesse; koolitajate julgustamine kogemusi vahetama, sealhulgas julgustada ka neid, kes on hõivatud mitteformaalses ja vabahariduslikus õppes.

ESD-alaste õppevahendite ja metoodiliste materjalide kättesaadavuse tagamine

56. On vaja välja töötada kõigi tasemete ESD-alaseid materjale nii üldainete, erihariduse kui ka enesetäiendamise valdkonnas ning kohandada neid kohalikele oludele ja vajadustele.

57. Selle eesmärgi saavutamise põhitegevused on kõikide hariduse ja koolituse tasemete koolitajate, õppijate ja teadlaste jaoks eriti kohalike keelte õppimise metoodiliste materjalide väljatöötamine ja avaldamine; nii infovahetuse kui õppe eesmärkidel elektroonilise, audio-, video- ja multimeedia- ning näitvahendite väljatöötamine ja nende kasutuse ergutamine; elektroonilistele vahenditele ning ESD-alastele Interneti-ressurssidele ja infole ligipääsu lihtsustamine; formaalse, mitteformaalse ja vabaharidusliku õppe vahendite sidususe tagamine, ESD-alaste materjalide levitamise põhimõtete väljatöötamine.

ESD-alase teadus- ja arendustegevuse edendamine

58. ESD erinevate valdkondade vajalikud teadus- ja arendustegevused on efektiivsed õppimismeetodid, hindamisvahendid, hoiakute ja väärtushinnangute kujundamine, koolide/asutuste areng ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (ICT) rakendamine. ESD-alane teadus- ja arendustegevus peaks olema aluseks ESD pidevale täiustumisele.

59. Teadus- ja arendustegevuse tulemusi tuleb jagada kohalike, regionaalsete ja globaalsete vastutajatega ning kasutada haridussüsteemi erinevatel tasanditel.

60. Selle eesmärgi saavutamiseks on vajalikud järgmised teadus- ja arendustegevused: ESD sisu ja õpetamise ning õppimise meetodid; ESD-alane majanduslik otstarbekus ja stiimulid; säästva arengu aspektide ja nende kohalik kontekst eri õppeainetes, andes eelistuse uuringutele, mis seostavad erinevaid säästva arengu dimensioone; ESD-alased indikaatorid ja hindamisvahendid; uuringu tulemuste ning positiivsete kogemuste tutvustamine.

3. Rahvusvaheline koostöö

61. Rahvusvaheline koostöö aitab lisaks ESD-alase olukorra tugevnenemisele ning paranemisele riigisisel tasandil kaasa ka inimeste ja rahvuste vaheliste sõbralike suhete paranemisele, üksteisemõistmise ja usalduse suurenemisele ning kultuuriväärtuste austamisele ja seejuures ka rahu ning heaolu tagamisele.

62. UNECE tasandil on vaja ülevaadet, et aidata kaasa strateegia ellurakendamisele ja toetada ESD-alast koostööd. Regionaalne protsess peab arvestama neid arengusuundi, mis seonduvad ÜRO säästvat arengut toetava hariduse dekaadiga, ning neid tuleb vaadelda globaalsete ESD-alaste algatuste toetusena.

63. UNECE piirkonnal on rohkesti rahvusvahelisi haridusalaseid koostöökogemusi, eriti kõrghariduse tasandil. Et leida lahendusi säästva arenguga seotud probleemidele, on arvukad rahvuslikud ja piirkondlikud koostöövõrgustikud hariduses, ülikoolide töörühmad, programmide ja partnerluste võrgustikud ning ühendused alustanud multidistsiplinaarsuse arendamist. Esmaseks ülesandeks saab nende kogemuste ja potentsiaali kõige efektiivsem kasutamine ESD edendamisel. Teine probleem on uurida neid ESD-ga seotud teemasid, mis ei ole veel saavutanud rahvusvahelist kõlapinda. Tähtis on edendada ka ESD-alast rahvusvahelist koostööd alus- ja üldhariduse tasandil.

64. Prioriteet tuleb anda regionaalsetele ja kohalikele foorumitele, kuhu kogunevad säästva arengu ja ESD-ga seotud positiivsed näited ning jagavad oma kogemusi paikkondade haridusesindajad, nagu riigiametnikud, pedagoogid ja teadlased ning teised tähtsad osalised.

65. Lisaks paikkondade haridusesindajatele eeldab ESD kompleksne olemus strateegia ellurakendamisel ka teiste oluliste rahvusvaheliste huvirühmade kaasamist. Eriti tähtis on see rahvusvahelise koostöö puhul, mille eesmärk on suurendada eri valdkondade spetsialistide ning otsustajate säästva arengu alaseid teadmisi ja oskusi.

66. Kogemused ja vajadused varieeruvad UNECE liikmesriikide erinevates regioonides. Niisuguste piirkondade koostööd on vaja tihendada. See võimaldab tegelda põhjalikumalt

nende teemadega, mis on tähtsamad just sellele regioonile – nii on riikidel võimalik saavutada optimaalseid tulemusi.

67. Lisaks on vaja hinnata erinevate liikmesriikide regioonide vajadusi. Erilist tähelepanu tuleb pöörata keskkonna- ja ESD-alase hariduse põhiprobleemide lahendamisele Ida-Euroopa, Kaukaasia ja Kesk-Aasia (EECCA)²⁰ ning Kagu-Euroopa riikides. Mõned probleemid hõlmavad asjakohaste juhendmaterjalide puudumist, ebapiisavat kõrgharidus- ja teadusasutuste kaasamist, kvalifitseeritud koolitajate vähesust ja ebapiisavat teadlikkuse suurendamist, ent ka ametkondade ning huvirühmade vahelist ESD-alase koostöö puudumist. Veel üks probleem, mis käib Kagu-Euroopa ja EECCA riikide kohta, on nende maapiirkondades elavate laste hariduse madal tase ning ESD arendamiseks vajalike inimeste ja raha nappus nendes piirkondades. Niisiis tuleb majandusliku üleminekuga maades vaadelda võimekuse kujundamist, rahaabi ning hariduse, teadusuuringute ja säästva arengu alase teadlikkuse suurendamise programmidele toetamist kui olulist valdkonda, mida peaksid arvestama valitsused, asjaomased organisatsioonid ja sponsorid.²¹

68. Põhitegevused on olemasolevate kahepoolsete koostöö- ja partnerlusprogrammide toetamine ning ESD-ga tegelevate regionaalsete ja piirkondlike ühenduste ning võrgustike tugevdamine; olemasolevate rahvusvaheliste lepete (nagu Århusi konventsioon) ning teiste asjaomaste säästva arengu alase teadlikkuse suurendamisega seotud kokkulepete kasutamine; ICT-vahenditele ja UNECE Interneti-leheküljele tuginedes rahvuslike ESD edendamise alaste koostöö ja positiivsete tegevuslike näidete ning kogemuste, uuenduste ja info vahetamine; ESD kaasamine asjakohastesse kahe- ja mitmepoolsetesse programmidesse; NGO-de ning teiste oluliste ühenduste õhutamise osalema rahvusvahelises ESD-alases koostöös; säästva arengu alaste teadlikkuse suurendamisega seotud rahvusvaheliste sündmuste algatamine ja koordineerimine; kogemuste vahetamisele julgustamine.

69. Efektive regionaalse juhtimise ning suhtlemise tagamiseks on vaja kõikides UNECE liikmesriikides ning olulistest rahvusvahelistest organisatsioonides määrata ESD koordineerija. Juhtkomitee, mis koosneks hariduse ja keskkonna valdkonna (või teiste osaliste) esindajatest, võiks kontrollida strateegia ellurakendamist. Protsessi „Keskkond Euroopa heaks“ võib kasutada kui partnerlusprogrammi regionaalseks ESD-alaseks koostööks ning UNECE Keskkonnapoliitika Komiteed kui organit, kes jälgib strateegia ellurakendamise vastavust komitee tegevusprogrammile.

70. Konverentsidel „Keskkond Euroopa heaks“ võivad ministrid soovida arutada rahvuslike ja teiste asjakohaste aruannete alusel strateegia ellurakendamise edukust. Keskkonnaseisundi ülevaated võiksid sisaldada vaadeldavate riikide ESD-alaste püüdluste hinnanguid. Keskkonnapoliitika Komitee ja UNECE liikmeriikide haridusministeeriumide või samaväärsete hariduse eest vastutavate riigiorganite esindajad võiksid iga kolme aasta tagant korraldada strateegia rakendusedukuse alase kokkusaamise.

4. Kohustused ja vastutus

---

²⁰ Vt ka keskkonnavalast partnerlust UNECE regioonis: keskkonnastrateegia Ida-Euroopa, Kaukaasia, Kesk-Aasia ja Kagu-Aasia riikidele; strateegiline raamistik; keskkonnaministrite viies tippkohtumine “Keskkond Euroopa heaks”, Kiiev, 2003.

²¹ Vt ka rakenduskava; ülemaailmne säästva arengu maailmakonverents.

71. Valitsused peavad oma riikides võtma strateegia ellurakendamise edendamiseks ja hõlbustamiseks ennetavaid meetmeid. Nad peavad hindama ja pidevalt jälgima strateegia rakendamist kõigil valitsemistasanditel.

72. Kohalikke formaalharidusjuhte ja õppeasutusi õhutatakse võtma vastutust strateegia ellurakendamise korralduse ning seire eest.

73. Olulised huvirühmad, sealhulgas kohalikud võimuorganid, haridus-, teadus-, tervishoiu- ja erasektor, tööstus, transport ja põllumajandus, kaubandus- ja ametühingud, meedia, valitsusvälised organisatsioonid, erinevad kogukonnad, kohalikud inimesed ja rahvusvahelised organisatsioonid, peavad määrama oma eelistused ning võtma endale vastutuse strateegia ellurakendamise ja järgimise eest.

5. Rahastamine

74. Tähtis strateegia ellurakendamise edukuse eeltingimus on tagada piisavalt raha. Et määrata täpselt strateegia rakendusmeetmete maksumust, mida on vaja strateegia eesmärkide ja investeeringute tasuvuseks, on oluline mõista hariduse osa ühiskonnas säästva arengu alase poliitika ning tegevuste tutvustamisel. Haridust tuleb näha kui investeeringut, mis end pika aja pärast ära tasub.

75. Üldiselt peab strateegia ellurakendamise kulud kandma iga riik ise. Valitsused peaksid seejuures tagama piisavate ressursside olemasolu. Paljud tehtavad ettepanekud võib seostada juba haridussektoris käigus olevate arendustegevustega. Mõningaid ettepanekuid on kergem ellu viia liikmesriikide piirkondlike või regionaalsete projektide kaudu.

76. Valitsused peaksid kõigi haridusvormide puhul kasutama ESD rahastamiseks eelarvelisi ja majanduslikke stiimuleid, sealhulgas ka haridusasutustes ESD-alaste stipendiume määramise ja võimekuse suurendamise näol. Pingutada tuleb, et ESD-alased aspektid lisanduksid asjakohastesse kahe- ja mitmepoolsetesse programmidesse. Rahvusvaheliste rahandusorganite ning erasektori toetuse (k.a mitterahalise toetuse) saamiseks tuleb avardada ja edendada koostööd. Strateegia ellurakendamise esimese etapi käivitamisel osutub eriti otsustavaks teatud liikmesriikide piirkondade, eriti EECCA ja Kagu-Euroopa riikide rahaline toetamine.

6. Hindamine ja ajakava

77. Strateegia ellurakendamise hindamiseks on vaja esitada ajakava ja indikaatorid. Inimeste võimekus tegutseda säästva arengu huvides on hariduse kvaliteedi ja õppetöö tulemuslikkuse küsimus. Säästva arengu aspektide juurutamine kõigis haridusvormides ja -tasemetel on pikaajaline protsess ning selle tulemuslikkust saab mõõta alles pikema aja möödudes.

78. Strateegia rakendamist tuleb näha kui pidevat protsessi. Et siiski hindamist lihtsustada, on ellurakendamiseks pakutud kolm etappi:

1) I etapp (aastani 2007): ellurakendamise edukaks alguseks soovitatakse, et iga riik määraks kindlaks, mis on juba teoksil sellist, mis sobitaks strateegiaga.

See võiks sisaldada hetkepoliitika, õiguslike ja tegevuslike raamistike, rahastamis põhimõtete ja haridustegevuste analüüsi ning ka kõikide takistuste või puuduste kindlakstegemist. Et ületada raskusi ning koostada asjakohane rahvuslik

- ellurakendamise kava, tuleb arvestada ka lisategevusi. ESD rakendamiseks on vaja välja töötada hindamismeetodid ja indikaatorid, eriti aga kvalitatiivsed meetmed. Konverentsil „Keskkond Euroopa heaks“ võivad ministrid demonstreerida huvitumist strateegiast, tähistada õnnestumisi, jagada probleeme ja muresid ning anda ülevaade rahvuslike/riiklike strateegiate arengust.
- 2) II etapp (aastani 2010): rakendatakse ellu strateegia ettekirjutused, millega seoses peaksid riigid rahvuslike/riiklike strateegiate rakendamise kulgu jälgima ja seda vajaduse korral revideerima;
  - 3) III etapp (aastani 2015 ja kauem): riigid peaksid olema saavutanud olulise edu ESD ellurakendamisel.

79. Strateegiat protsessikeskselt hinnates ja parimat praktikat selgitades on vaja arvesse võtta mitmeid teemasid, nt strateegiat ellurakendavate võtmeisikute ja koordineerijate, strateegiat toetavate poliitiliste, õiguslike ja tegevuslike raamistike ning valitsuste ja huvirühmade koostöö ning partnerlusraamistike kindlaksmääramine; formaalhariduse õppekavade ja õppeprogrammide asjakohasus; säästva arengu alane (eriti pedagoogide) tasemekoolitus ning pidevõpe; ESD-alased õppevahendid ja -materjalid; ESD-alane teadus ja arendustegevus; mitteformaalse ja vabaharidusliku õppe arendamine; meedia kaasamine ning selle mõju õppijatele.

*****

Märkus

Taustinfona on dokumendil kaks lisa: üks annab ülevaate säästvat arengut toetava hariduse valdkonnas toimunud ja toimuvatest rahvusvahelistest protsessidest (CEP/AC.13/2004/8/Add.1) ning teine esitab mõningate strateegias kasutatud mõistete selgitused (CEP/AC.13/2004/8/Add.2).